

GYVENIMO PAKELĖS

ALEKSANDRAS PAKALNIŠKIS

GYVENIMO
PAKELĖS

CHICAGO 1979

KARO METAI PLUNGĖJE

I

1941-mųjų metų liepos pradžioje grįžau į Plungę. Prieš vienuoliką metų išvažiavęs buvau, po mažąjį Lietuvos pasaulį klajojau, Klaipėdoje ir Kaune gyvenau, ir, pagaliau, Palangoje ir net Prienuose. Dabar grįžau, pėsčias iš Prienų parėjau, kaip palaidūnas sūnus atgal į tėviškę.

Nebe tą radau Plungę, kurią palikęs buvau. Keitėsi per tuos metus — mačiau atostogų parvažiuodamas. Didesnius pasikeitimus patyrė paskutiniųjų metų bėgyje, atėjūnams iš rytų mūsų kraštą trypti pradėjus. Bet labiausiai nusiaubta buvo dar visai neseniai, prieš pat man parvažiuojant. Daug žmonių išvežę į Sibirą atėjūnai, o išbėgdami ir gražiausiąjį Plungės turtą sudeginę — kunigaikščio rūmus, kuriuose buvo kitą kartą mūsų gimnazija.

Žydus radau uždarytus jų pačių maldos namuose. Visus žydus, kurie apie pusę Plungės gyventojų sudarė. Mačiau, kaip varinėjo juos, tarytum didžiausius nusikaltėlius, kaip turėjo ant kelių atsiklaupę gatvės grindinį su žąsies sparnu šluoti. Naktį iš 12-tos į 13-tą liepos sušaudė visus, net ir moteris ir vaikus, ir didelėse duobėse netoli Kretingos vieškelio užkasė.

Kraujas liejosi dar ir po to, beveik visą liepos mėnesį. Buvo šaudomi „komunistai“. Bandžiau gelbėti draugą, Dotnuvos akademijos studentą. Rūsyje po parapijos sale kartu su kitais uždarytas buvo ir egzekucijos laukė. Į komjaunuolius įsirašęs Dotnuvoje, ir kolegų rūstybę užsitraukęs, kad draudęs girtuokliauti. Ilgas kaltinimo aktas surašytas buvo policijoje, kito Dotnuvos studento ir vieno mediko pasirašytas. Pats didžiausias nusikaltimas esąs, kad sulaužė karininko priesaiką. Labai didelis kaltinimas, padėti nebegalėsiu — pasakė nuovados viršininko pavaduotojas. Beišgelbėjo vokiečiai, įsakę sustabdyti žudynes ir paleisti suimtuosius.

Paskui dingau iš Plungės. Apsigyvenau Kaune ir mokytojavau prekybos mokykloje. Vilniuje kalėjime sėdėjo brolis, ir aš važiuavau jo gelbėti. Vilniuje buvo ir Švietimo Ministerija. Direktorius prašė užėti į ją, jo reikalus atlikti. Kai pasisakiau ministerijoje, kad esu plungiškis, pasiuntė pas generalinį tarėją Germantą. Jis ieškąs žmogaus, kuris galėtų suorganizuoti Plungėje prekybos mokyklą.

Greitai po to Generalinis Tarėjas atvyko į Kauną. Sausio 15-tą Švietimo Ministerijos atstovo įstaigoje, Valstybės Teatro rūmuose, buvau priimtas, ir Germantas pasakė man:

— Važiuk į Plungę ir organizuok.

Ir gavau pavedimo raštą.

Nuvažiuoti iš Kauno į Plungę tada nebuvo lengva. Civilių neįleido į traukinius. Pavedimo raštas čia jokios reikšmės neturėjo. Gero žmogaus geležinkeliečio padedamas, užpakaliniais keliais vogčiom įsėdau į vagoną, o kitas dar su lietuviška sąžine žmogus, ginkluotas, kuris traukiniui jau važiuojant kelionės leidimus tikrino, neišmetė. Tamsiame ir šaltame vagonė visą naktį važiauvau, ir visą dieną po to, kol Šiaulius pasiekėme. Iš Šiaulių jau beveik normalus susisiekimas buvo, vagonai apšildyti ir bent žvakėmis apšviesti.

Sausio 20-tą atvykau į Plungę. Ėjau į gimnaziją, su direktoriumi šnekėtis. Su gimnazija turėjau dalytis patalpomis, įnamiu būti. Buvo ji susimetusi prie Salantų kelio, kur dar prieš Didįjį karą namą statyti pradėjo, ar ne ligoninei, o užbaigė tik tada, kai į Plungę Lietuvos kariuomenės pulkas atsikėlė ir kunigaikščio rūmus iš gimnazijos atėmė, girtuokliavimo vieta — „karininkų ramovė“ pavertė. Ten pat netoli ant kalno buvo dviejų aukštų balti rūmai, kapucinų pastatyti savai progimnazijai. Buvo dabar tušti, nenaudojami. Juos užimti besirengianti gimnazija, sargas bebando atšildyti užšalusius radiatorius. Juose galėsiąs ir aš vakarais su savo mokykla dirbti.

Kai parėjau į miestą, buvo pietų metas. Besanti tokia Burbos valgykla, ir aš užėjau į ją pavalgyti. Valgydamas pradėjau šnekėtis su jaunu žmogumi. Esąs gimnazijos paišybos mokytojas Juozas Bakys. Ir man mokytojų reikės, taip pat ir paišybos, gal galėtų jis dirbti ir mano mokykloje? Galėsiąs, kodėl ne. Tai buvo pats pirmasis mano suverbuotas mokytojas organizuojamai Plungės prekybos mokyklai.

Pasiteiravau Bakį, kur galėčiau rasti kambarį. Ogi ten pat, kur jis gyvena, pas Gutmanienę. Dar vienas

kambarys laisvas yra. Nuėjova, ir kambarį gavau. Tik buvo baisiai šaltas.

Tame pačiame name begyvenęs Gutmanienės žentas Napoleonas Butkūnas. Buvęs karininku aviacijoje, po voldemarininkų pučo iš kariuomenės išmestas, paskui baigęs Prekybos Institutą Klaipėdoje. Dabar dirbęs Kičinskio-Pabedinskio fabriko raštinėje. Jis buvo antras mano surastas mokytojas — komerciniams dalykams dėstyti.

Reikėjo mokytojo kalboms. Šeimininkės papasakojo, kad yra toks Gečas. Pradžios mokyklos mokytojas, bet domisi kalbomis daugiau, negu mokytojui reikia, ir net ruošia žodyną. Nuėjau, radau prie rašomo stalo besėdintį, popieriais apsivertusį. Mielai sutiko į naują mokyklą pereiti.

Be darbo po miestą bevaikščiojęs buvęs karininkas Alimas. Pašnekinau, ir jis sutiko būti mano mokykloje kūno kultūros mokytoju.

Ir Jonas Laurinkus Plungėje begyvenęs. Gerai pažįstamas iš vaikystės laikų, kai visi kartu į gimnazijąėjome. Studijavęs ekonomijos mokslus. Ir jį įtraukiau į savo mokyklos mokytojų personalą, kaip prekybinių dalykų dėstytoją.

Gimnazijos raštininkas beturįs padėjėją, plungiškę Stasę Metrikytę, ką tik baigusią gimnaziją. Atidavė ją man. Užvedė Metrikytę mokyklos raštinę ir pradėjo priiminėti prašymus, registruoti mokinius į naująją mokyklą.

1942 m. vasario 3-čią buvo oficialiai atidaryta prekybos mokykla Plungėje. Tą dieną įvyko pirmasis mokytojų tarybos posėdis, o vakare jau buvo pirmosios pamokos.

Tų pačių metų vasaros pabaigoje ir aš apsigyvenau kapucinų rūmuose.

II

Išvažiuojant iš Plungės į Kretingą, tuojuo už Babrungo kairėje kelio pusėje buvo kalnas. Jo skardyje Plungės pusėje buvo išmūryta niša, kurioje stovėjo didelė Marijos statula. Toje pačioje atkalnėje buvo maža bažnytėlė. Ta vieta vadinosi Liurdu.

O kalno viršus buvo apaugęs mišku. Uznevičiaus miškas tai buvo. Kai prie pirmos komunijosėjau, 1917-tais metais, buvo jame vaikų gegužinė. Kai paskuiėjau į gimnaziją, Liurde gyveno lietuvių kalbos mokytojas kunigas Sragys. Prie pat gatvės jo namelis buvo, Liurdui priklausęs, kaip ir tos mažos bažnytėlės klebonija.

Paskui į Plungę atsikėlė vienuoliai kapucinai. Buvo jie vokiečiai, tačiau greitai išmoko lietuviškai ir ėmė gana aktyviai reikštis Plungės kultūriniame gyvenime. Perėmė į savo rankas Liurdą, padidino bažnytėlę. Nupirko Uznevičiaus mišką, iškirto ir pastatė baltus dviejų aukštų rūmus, gana gražius Plungei. Juose atidarė privačią katalikišką progimnaziją. Antanas Šimkus iš Noriškių buvo jos direktoriumi.

Dabar kapucinų progimnazijos nebebuvo, bet jų pastatyti baltieji rūmai tebestovėjo. Juose buvo gimnazija, o vakarais rinkdavosi prekybos ir amatų mokyklos. Įnamės buvo jos gimnazijos patalpose. Tik du kambariai atiduoti buvo prekybos mokyklai visam laikui, ir panaudoti buvo jie raštinei ir direktoriaus kabinetui.

Direktoriaus kabinetą buvau pavertęs savo gyvenamu kambariu. Buvo sofa miegoti, į kurią, viršų aukštyn pakėlus, galima buvo patalynę sudėti, buvo rūbų spinta, rašomas stalas ir kėdė. Rūsyje gyveno sargas su šeima. Didelė virtuvė buvo rūsyje,

iš kapucinų laikų užsilikusi. Į ją nueidavau praustis ir skustis. O tualetas buvo lauke, kitame pakraštyje didelio kiemo.

Tokie buvo mano namai tais karo metais. O namiškiai buvo mokyklos sargas Rėklys, jo žmona ir sūnelis.

Sunku buvo su maistu. Kiek jo pardavė krautu-
vėse, nebūtų užtekę gyvybei palaikyti. Ir tas pats
abejotinos kokybės bebuvo. Vienu metu kepyklos
buvo pradėjusios pardavinėti duoną, keptą iš miltų ir
pelų mišinio. Praryti sunku jau buvo tokios duonos
kąsnį.

Buvo valgykla. Buvo ji ten, kur nepriklausomos
Lietuvos laikais buvo traktierius, Ministerija vadina-
mas. Valgyklos savininkas buvo Burba. Du broliai
Burbos buvo, iš kažkur atsiradusiu, anksčiau Plun-
gėje nebuvusiu. Ak, juk pilna Plungė buvo žmonių,
svetimų jai, atplūdusių į tuštumą, atsiradusią žydus
išžudžius. Abu tie Burbos buvo prekybininkai:
vienas laikė bufetą geležinkelio stotyje, o antrasis
valgyklą.

Burbos valgykla buvo išganymas. Brangūs pietūs,
nes juodoje rinkoje pirkti produktai, bet vis jau bent
už pinigus ką nors praryti galėjai. Tik ką nors.
Didelio pasirinkimo nebebuvo. Jokio pasirinkimo
nebuvo, nes ta valgykla buvo vienintelė Plungėje.
Net ir tada, kai Burba buvo nupirkęs jau sugedusią
mėsą, kai smirdėjo gatvėje pro valgyklą einant, net ir
tada nebuvo pasirinkimo. Reikėjo eiti į vidų, sėsti
prie stalo, užsimerkti ir valgyti dvėselieną. Jeigu
nenorėjai badu mirti.

Reikėjo, o aš negalėjau. Negalėjau širdies užlauž-
ti.

Bet kas tądą daryti? Ką valgyti?

Peralkęs, parvykau į Kėkštus. Pasivalgyti, pasibė-

davoti, pasitarti kas daryti. Ir radome išeitį. Tėvas pardavė man savo nupenėtą bekoną. Papiovė, susūdė atskirai, ir paskui atveždavo mėsos pagal pareikalavimą. O aš jam už tai mokėjau po 70 markių į mėnesį. Abiem gerai buvo: ir aš badu nebemiau, ir jis pinigų nuolat turėjo, kaip algą kokią einamiesiems reikalams.

Dirbau mokslinį darbą, artėjimo metodu integravau Hartree Fock'o lygtį anglies atomui. Daug valandų praleidau miškų urėdijoje prie elektrinio aritmometro. Gal tik viena miškų urėdija Plungėje tokį aritmometrą teturėjo. Urėdijos tarnautojai pažinojo mane, nuolatinį svečią, kažką vargstantį, kažką skaičiuojantį.

Dažnas svečias buvau ir vargonininko bute, špitolės antrame aukšte. Gal nerečiau už mane ten lankėsi ir Eidukevičiai. Inžinierius Eidukevičius dirbo Pabedinskio fabrike kaipo tekstilės specialistas. Jis man padėjo suorganizuoti amatų mokyklą ir vadovavo tekstilininkų skyriui. Malonus žmogus, labai gero charakterio. Eidukevičienė buvo Bieliauskaitė. Sesuo Leono Bieliauskio, kurį plungiškiai pažinojo kaipo bažnyčios žmogų, zakristijono pavaduotoją. Dvi seseris turėjo tas Bieliauskis. Nemokytos buvo, tačiau po miestą besitrainiojančios, ir apsitrynusios, pavasarininkų susirinkimuose dažnai besilankančios. Paskui jos buvo išsigavusios į Klaipėdą, ir ten, tur būt, kokiame fabrike dirbo. Aš manau, kad Klaipėdoje ir su Eidukevičiumi ta viena Bieliauskaitė susipažino.

Dažnai ir pas Eidukevičius susirinkdavome, bet vis tie patys. Nors pas Eidukevičius kartais dalyvavdavome ir prelatas Pukys.

Susirinkę, laiko veltui negaišdavome, tuojau kibdavome į darbą. Kortuoti. Lošdavome ir šnekėda-

vomės. Šnekėdavomės lošimo nepertraukdami. Paskui būdavo vakarienė. Ir šnapsas prie jos.

Ir taip kiekvieną šeštadienį ir sekmadienį būtinai, kartais ir viduryje savaitės. Mūsų ratelis tai buvo Plungėje tais metais. Ir laiko žmogui su žmogumi susitikti buvo tada daugiau negu dabar.

Yra tekę lošti proferansą ir klebonijoje. Prelatas Pukys labai jį mėgo. Kažkoks posėdis buvo, pasitarimas kultūriniais reikalais, ir po jo prelatas pasiūlė sėsti prie pulkos. Pabedinskis, Ievinskis, prelatas ir aš. Visi aukšti asmenys tada Plungėje. Prelatas Pukys buvo didžiausias Plungės autoritetas, Pabedinskis — vienintelio Plungėje fabriko savininkas, Ievinskis — gydytojas, istoriko Ievinskio brolis, Plungėje garsios šeimos sūnus. Ir charakteriai visų skirtingi. Ievinskis — natūralistas, šiurkštus, per garsiai šnekąs; Pabedinskis — jautrus, mandagus; prelatas — praktiškas, tiesus, nuoširdus.

Lošiant, daugiausia šnekėdavo Pabedinskis ir prelatas. Pabedinskio šnekėjimas, nors ir gausus, neturėjo ištislaus turinio, neturėjo to įdomumo, koku pasižymėjo prelatas, pasakodamas apie tuos savo gyvenimo momentus, kada šalia kunigo pasi-
reikšdavo jame ir prekybininkas.

Prelato statytoji salė buvo Plungei tais vokiečių okupacijos metais tas pats, kas vėliau, gal tiems patiems žmonėms, jau Amerikoje atsідūrusiems, buvo Jaunimo Centras Čikagoje. Į ją rinkdavosi visomis progomis. Ten buvo kinas, ten vykdavo šokių vakarai, ten būdavo rengiami koncertai ir vaidinimai, ten būdavo susirinkimai, paskaitos ir viešos iškilmės.

Ne kartą teko ir man prie tos salės laukti, kol atidarys duris, kol pradės leisti į vidų. Minioje plungiškių, tuometinių Plungės gyventojų. Stovėda-

vau jų tarpe, jau įprastus veidus stebėdavau, ir ryškiai, realiai, dabartį pajusdavau. Tie žmonės pažįstami buvo, sudėtinės dalelės visuomenės, kuriai pats priklausiau. Pažįstami, bet kartu ir svetimi. Visas tuometinis plungiškių pasaulis buvo man svetimas, netikras, laikinas.

III

1942 m. birželio 28-tos rytą atėjo viršaitis Laureckis ir papasakojo, kad mokiniai renka prieš mane parašus. Jų žygiui vadovaujās mokytojas Laurinkus.

Buvo įtampa paskui visą vasarą. Kai pasibaigė, ir mokslo metai prasidėjo, sužinojau smulkmenas.

Balevičiui grėsęs pavojus netekti tarnybos banke, tad norėjęs pasidaryti prekybos mokyklos direktoriumi. O Laurinkus buvo jo draugas. Kadangi Laurinkus buvo geras pažįstamas Švietimo Generalinio Tarėjo, buvo juodu tikru, kad reikalas pasisėks.

Visų pirma buvęs paruoštas mokinių prašymas Švietimo Generaliniam Tarėjui, kad direktoriumi jie nori Balevičių. Prašymą parašęs mokytojas Gečas, o parašus rinkę mokiniai: Steckis, Petkevičius ir Rėkašius.

Birželio mėnesio gale buvę nutarta, kad vienu mokinių pastangos gali neduoti reikiamų rezultatų, nes direktorių labai gynęs tėvų komitetas. Buvęs tada parašytas „Plungės prekybos mokyklos mokytojų, išskiriant mokytoją Butkūną“, skundas prieš direktorių, adresuotas Tarėjui. Skundą pasirašė Laurinkus ir Balevičius, ir buvęs jis tada įduotas mokiniui Steckiui, kad šis surinktų parašus iš kitų mokytojų. Bet niekas daugiau po tuo raštu nesirašęs. Pirma buvę kreiptąsi į Gečą, ir jis prižadėjęs pasirašyti tada, kai visi kiti bus pasirašę. Paskui

kreipęsis Steckis į Bakį, bet Bakys nesirašęs. Taip tas skundas nuėjęs niekais.

Tos jų veiklos rezultate Laurinkus iškrito iš mokytojo vietos.

Antras panašus įvykis buvo 1944-tais metais. Vasario pradžioje grįžęs iš Kauno sužinojau, kad mokykloje buvę nemalonių dalykų. Lėtas tebuvo mano padėjėjas Napoleonas Butkūnas, ir tą jo silpnybę mokiniai žinojo. Išprašė leidimą suruošti pasilinksminimą, ir jo metu prisigėrė. Girtų buvo ir mokytojų, ir mokinių. Mokykla buvo privemta.

Nepataisomi buvo trys mokytojai: Sirutavičius, Balevičius ir Silvestravičius. O mokinių tarpe irgi jau subrendusių vyrų buvo. Vienas iš dviejų mokyklos sargų buvo naminės gamintojas, ir ta proga norėjo pasipelnyti.

Nusikaltusius mokytojus išbariau, o degtinę pardavinėjusį sargą atleidau iš pareigų.

Per Užgavėnes Kaune buvo specialiųjų mokyklų direktorių suvažiavimas. Grįžęs iš jo vėl radau nemalonumų. Sirutavičius vėl gėręs su mokiniais. Sukviečiau rimtesniųjų mokytojų pasitarimą kapelio-no bute. Gavęs jų pritarimą ir moralinę paramą, suspendavau Sirutavičių. Parašiau tuo reikalu raštą ir iškabinau mokytojų kambaryje.

Tuoju kilo mokytojų dalies bruzdėjimas prieš mane. Vadovavo jam Silvestravičius. Parašė skundą, surinko dalies mokytojų parašus, ir išsiuntė į Švietimo Valdybą jaunesniąją Kučinskaitę. Rodos — Janulaitienės pavardę ji tada turėjo. Už leitenanto Janulaičio ištekęs buvo. Vėliau nuo jo pabėgo.

Ta Kučinskaitė mat buvo tarnavusi Švietimo Valdyboje, todėl buvo asmeniškai pažįstama su Specialiųjų Mokyklų Departamento direktoriumi Kliore. Gera pažįstama geriau reikalą išdėstyti galės.

Aš vėl sukviečiau rimtesnius mokytojus į neoficialų posėdį. Ir vėl pas kapelioną. Pakviečiau į jį du ir iš tų, kurie skundą prieš mane pasirašę buvo. Tie du buvo Gečas ir Ablingytė. Žinojau ką darau, ir neapsirikau: parodytu pasitikėjimu sujaudintu, posėdyje išpasakojo visas smulkmenas apie opozicionierių veiklą. Atrodė, kad savo nusižengimą stengiasi net jau perdėtu uolumu išpirkti.

Mane labai rėmė kapelionas kunigas Jesas. „Mokykloje turi būti tvarka“, sakė jis. „Nė kalbos negali būti apie girtuokliavimo toleravimą“. Už pašalinimą mokytojo Sirutavičiaus jis mane gyrė. Savo griežtu nusistatymu ir kunigo autoritetu jis paveikė kitus mokytojus. Visi prižadėjo stoti už mane ir už tvarką mokykloje.

Kovo 26-tą buvo mano gimtadienis. Nutariau suruošti ta proga priėmimą mokyklos patalpose. Turėjau gerą šeimininkę — namų ruošos mokytoją Ablingytę. Ji pasirūpino vaišėmis. Beveik visas mokyklos patalpas tam reikalui patuštinau, ir visą Plungės poniją sukviečiau.

Atsitiko netikėtas, bet labai palankus man dalykas. Kaip tik tos kovo 26-tos rytą Plungėje atsirado prekybos mokyklų viršininkas Laurinaitis. Atvyko mano bylos ištirti.

Atvyko jis anksti rytmetį. Tuojau norėjo kalbėtis su manim. Pirma su manim kalbėtis norėjo. Aš patariau pirma apklausinėti liudininkus, bet jis ne — norįs kalbėtis su manim.

— Gerai. Apie ką kalbėsime?

Laurinaitis išsitraukė opozicionierių skundą ir pradėjo skaityti. Norėjo, kad abudu jį studijuotuva, sakinsys po sakinio. Bet aš neilgai tose studijose teištėvėčiau. Pastebėjęs šmeižtus, net įžeidžiančius šmeižtus prieš mane, atsisakiau toliau skaityti.

Pasiūliau verčiau pasišnekėti su mokytojais. Jau prasidėjo pamokos gimnazijoje, ir jose yra kapelionas. Tuojau galėtų su kapelionu pasišnekėti. Paskui galėtų pasišnekėti su Eidukevičiumi, kuris yra buvęs amatų mokyklos direktoriumi Klaipėdoje, todėl rimtas žmogus ir pedagogas.

Laurinaitis sutiko. Sutiko tuojau kalbėtis su kapelionu.

Iškviečiau iš pamokų kapelioną ir palikau juodu savo kambaryje. Kalbėjosi apie penkioliką minučių. Aš pats tuo tarpu iš raštinės paskambinau Eidukevičiui ir paprašiau, kad svečią kaip reikiant apšviestų, ir kad pietumis pavaišintų.

Surimtėjęs buvo Laurinaitis po pasikalbėjimo su kapelionu, pasikeitęs atrodė. Trumpai pareiškė norįs tuojau kalbėtis su Eidukevičiumi. Daviau vadovą prie Eidukevičiaus nuvesti. Bet prieš išleisdamas dar pasakiau, kad šį vakarą rengiu savo gimtadienio vaišes, ir kad maloniai kviečiu į jas poną viršininą. Jis atsakė negalėsiąs vaišėse dalyvauti.

Kai grįžo nuo Eidukevičiaus, buvo jau po pietų. Buvo prasidėjusios pamokos prekybos mokykloje. Grįžo linksmas, ir tuojau pasakė man, kad pasiliks gimtadienio vaišėse. O aš jam priminiau, kad dabar galėtų pasikalbėti su mokytojais opozicionieriais. Bet jis nebenorįs su jais kalbėtis. Aš patariau kalbėtis, kad neatrodytų vienašališka. Iš pamokų iškviečiau Silvestravičių, paskui Balevičių. Norėjau pats išeiti, galimybę duoti pasikalbėti prie keturių akių, bet Laurinaitis pareiškė, kad nėra jokių paslapčių. Ten pat raštinėje su jais kalbėjosi, man girdint. Ir tie opozicionieriai mažai bekalbėjo, ir Laurinaitis jų klausytis nebenorėjo. Tik pamokinančius pamokslus išdrožė.

Vakare buvo balius. Puikus balius. Ir kai jau prieš

pusiaunaktį reikėjo Laurinaičiui eiti į stotį, paprašė jis mane, kad palydėčiau. Pasišnekėti norjs.

— Pone Pakalniški, jūs puikiai tvarkote mokyklą. Viskas gerai, viskas puikiausioje tvarkoje. Nieko negalima jums prikišti. Tačiau — neužsigaukite, nesupykite, nieko nesakykite, jeigu mes atsiūsime jums švelnų raštišką papeikimą. Mat kitaip negalime. Yra ir kiti žmonės, reikia ir juos patenkinti. Ar nesupyksite, tokį švelnų papeikimą gavęs?

Supratau, kas tie „kiti žmonės“. Tai Kučinskaitė ir Kliorė. Kliorė juk ir Laurinaičio viršininkas buvo.

— Pone viršininke, — atsakiau aš, — mokyklą tvarkydamas darau taip, kaip mano sąžinė liepia, jūs darykite taip, kaip jums išeina. Aš dabar nežinau, kaip pasielsiu papeikimą gavęs.

Balandžio 13-tą atėjo raštas. Dėkojama man už didelį pasišventimą darbe ir labai puikų mokyklos vedimą. Tačiau . . . santykiuose su mokytojais esą galima laukti iš manęs kiek daugiau taktiškumo.

Buvo pipiro tame rašte, bet nedaug. Reaguoti nebeapsimokėjo.

IV

Buvo po vidunakčio. 1944-ji metai buvo prasi-dėje. Metai, kurie „turės būti man ne tokie, kaip 1943-ji kad buvo, turės būti geresni, prasingesni, turės ištraukti iš merdėjimo Plungėje“.

Taip buvau nutaręs prieš valandą. Kai dar nebuvau girtas. Kai prie ilgo stalo tebesėdėjau. Tuometinės Plungės ponijos tarpe. Kai gėrėme, valgėme ir laimingų ateinančių metų vienas kitam linkėjome. Žemės Ūkio mokyklos patalpose baliavo-jome, naujus metus sutikdami.

Buvome jau sukilę. Vaikščiojome, stoviniavome

būreliais. Kraujas buvo įkaitęs. Kasdieninio gyvenimo dulkės jau gerokai apiplautos buvo.

Apiplovimas tebesitęsė. Ne būtinai prie stalo sėdint. Dabar atskirose grupelėse.

Mūsoji grupė prie pat gyvojo šaltinio versmių prisikasė. Mat galią turėjo, didesnę negu kitos. Pats burmistras mūsų tarpe buvo. Ir jo brolis. Du broliai Antanaičiai.

Tas burmistras buvo Lietuvos kariuomenės kapitonas. Jo brolis — karo aviacijos lakūnas, puskarininkis. Ne žemaičiai, iš kažin kurio Lietuvos pasviečio į Žemaitiją atemigravę. Jų tėvas nusipirko ūkį kažkur apie Jodėnus. Kai griuvo nusistovėjęs Lietuvos gyvenimas, į Žemaitiją suskrido ir vaikai. Kaune nebebuvo kas veikti, o Plungėje burmistrais, punktų vedėjais būti galėjo.

Siaurame sandėliuke stovėjome. Degtinės sandėliuke. Lentynos skaidriosios buteliais apstatytos. Lakūnas ėmė nuo lentynos ir čia pat . . . Be čerkelės, be skleininčios. Kad tos dulkės švariau ir tikriau nusiplautų.

Buvo po vidunakčio, kai nuo gyvojo šaltinio versmių jau nutolęs buvau. Sėdėjau vienas ant kėdės ir bandžiau pasivyti savo mintis. Milžinišku greičiu lėkė jos per galvą. Viena po kitos. Pro šalį žygiavo ponios. Kaip eisena kokia. Rankose nešė tortus. Dar viena mintis per galvą perskrido. Mintis, nesibaigiančioje kitų minčių eilėje. Kad reikės grįžti prie stalo, vėl tvarkingai susėsti, ir valgyti, ir gerti kavą, ir gerti gėrimus, tik šį kartą jau tirštesnius.

Bet tos ponios kaip migloje. Kažkas nebeaišku.

Ir tada švystelėjo kita mintis. Gera ir išganinga, nors tokia pat staigi ir girta, kaip ir kitos, per galvą besigrūdančios.

— Tuojau turiu eiti namo. Jeigu neisiu, su manim

atsitiks kas nors negero. Kas galėtų būti nesuderinama su direktoriaus vardu ir autoritetu.

Nežinau, kaip į rūbinę nuėjau. Man atrodė, kad pati rūbinė pas mane atėjo. Ir kailiniai, ir skribėlė — patys ant manęs užlėkė. Tokie lengvi ir magiški judesiai jau buvo. Niekas netrukdė, niekas nestabdė, niekas neatsisveikino. Visi jau buvo savo greitomis mintimis užsiėmę, ir tų minčių išsakymu artimui, nors nebesiklausančiam, tuo pačiu metu savas mintis išsakinėjančiam.

Ėjau per Plungę. Vienas nakties metu, ankstų Naujų Metų rytą. Per visą Plungę — nuo Arklių Jomarko iki Liurdo. O mintys tebeplūdo į galvą. Kartais kurią iš jų pasekdavo ryžtingas sprendimas, griežtu rankos mostu ir net šūktelėjimu palydimas.

Siauras takelis į kalną. Ant jo baltieji rūmai gimnazijos ir prekybos mokyklos. Ten mano viengungiškieji namai.

Takelis status. Jau per daug status man. Koja nebeapasikelia pakankamai aukštai sekančiam žingsniui, ir aš apsibrendu žeme. Brangia tėviškės žeme, senelių nuvaikščiota Plungės žemele.

Begulys Liurdo atkalnėje. Gal užmigęs buvau, o gal ir visai kažkur į dausas nuskridęs. Kaip ilgai — nežinau. Tur būt neilgai. O taip gera gulėti minkštame sniege ir šiltuose, ilguose kailiniuose. Bet reikia keltis. Kiek čia beliko paėjėti. Ten mano lova. Ten man pridera miegoti, ne čia sniege.

Nueinu. Bet prie durų vėl sustoti tenka. Ant įėjimo laiptų. Vargšas sargas Rėklys: išaušus, tyliai ir pareigingai nuvalė pateršimą. Ir niekam nieko nesaikė.

Šitaip pradėjau 1944-sius metus. Nepaprasti buvo jie tikrai. Ir ištraukė mane ne tik iš Plungės, bet ir iš tėvynės Lietuvos.